

Cite: Maidanik, I. P. (2022). Problemy ta mekhanizmy urehulivannia pravovoho statusu immigrantiv v Ukraini [The Ways and Mechanisms of Immigrants' Legal Status Obtaining in Ukraine]. *Demohrafiia ta sotsialna ekonomika - Demography and Social Economy*, 4 (50), 62-74. <https://doi.org/10.15407/dse2022.04.062>

<https://doi.org/10.15407/dse2022.04.062>

УДК: 314.742

JEL Classification: J61, J15

І. П. МАЙДАНИК, канд. соц. наук, старш. наук. співроб., старш. наук. співроб.

Інститут демографії та соціальних досліджень ім. М. В. Птухи НАН України
01032, Україна, м. Київ, бул. Т. Шевченка, 60

E-mail: Sulamif@online.ua

ORCID: 0000-0003-0422-1364

ПРОБЛЕМИ ТА МЕХАНІЗМИ УРЕГУЛЮВАННЯ ПРАВОВОГО СТАТУСУ ІМІГРАНТІВ В УКРАЇНІ

Стаття присвячена вивченню процесів урегулювання правового статусу іммігрантів в Україні у період до повномасштабного нападу РФ. Метою цієї статті є виявлення проблем та механізмів урегулювання правового статусу цієї групи осіб. Новизна статті полягає у концептуалізації шаблонів урегулювання правового статусу іммігрантів. У процесі роботи над статтею використано методи опитування, напівструктурованих інтерв'ю, включеного спостереження, фокус-груп, самореєстрації. Емпіричні дані для написання статті отримані у дослідженні «Мігранти з нерегульованим статусом в Україні», проведеного в межах фінансованого ЄС та реалізованого Міжнародною організацією з міграції (МОМ) проекту «Підтримка управління міграцією і притулком в Україні» (IMMIS). Опитування проводилось серед експертів (лідерів імміграційних громад, державних службовців, представників неурядових і міжнародних організацій, які опікуються проблемами мігрантів) та іммігрантів. Критеріями відбору для іммігрантів були відсутність українського громадянства, безперервне перебування в Україні протягом щонайменше двох місяців і досягнення повноліття.

Встановлено два шляхи потрапляння іммігрантів у неурегульоване становище: порушення правил в'їзду в Україну та перевищення строку перебування, визначеного візою чи іншим документом. Емпірично доведено поширеність досвіду, принаймні тимчасового, відсутності належного правового статусу поміж іммігрантів. Так, понад третина (38,6 %) опитаних іммігрантів, які на момент інтерв'ю мали необхідні для

© Видавець ВД «Академперіодика» НАН України, 2022. Стаття опублікована за умовами відкритого доступу за ліцензією CC BY-NC-ND (<https://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/4.0/>)

© Publisher PH «Akademperiodyka» of the NAS of Ukraine, 2022. This is an open access article under the CC BY-NC-ND license (<https://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/4.0/>)

перебування в Україні документи, зізналися, що у минулому перебували певний час у неурегульованому правовому статусі. Така ситуація мала місце у представників різних статевих, вікових та освітніх груп.

Ключовою інституцією з урегулювання правового статусу іноземців в Україні є Державна міграційна служба (ДМС). Дослідження виявило декілька сценаріїв контактування з міграційною службою у процесі отримання документів. Трохи більше половини опитаних зверталися до ДМС самостійно, інші — користувалися допомогою посередників. Найчастіше опитані співпрацювали з представниками міжнародних і неурядових організацій (УВКБ ООН, «Право на захист», «Хіас», «Рокада»). Окремих осіб до міграційної служби направили знайомі українці або співвітчизники. Повоєнне відродження України повинно включати модернізацію діяльності ДМС з метою вдосконалення практики урегулювання правового статусу іноземців.

Ключові слова: імміграція, іммігрант, правовий статус, урегулювання правового статусу.

Постановка проблеми, актуальність. Повномасштабне вторгнення РФ стало переламним моментом для українських громадян та інституцій. Суттєвого впливу зазнала і вітчизняна наука, зокрема, у галузі міграційних досліджень. Брутальна агресія призвела до зростання актуальності тематики вимушених міграцій, що раніше отримувала набагато менше уваги наукової спільноти. Тема вимушеної міграції стосується не лише громадян України, які залишили місця свого проживання через загрози, пов'язані з війною. У нашій країні проживає чимала іноземна громада, багато представників якої прибули до України внаслідок війн, громадянських конфліктів, політичного тиску та інших загроз у себе на батьківщині. Деякі з цих людей обрали Україну своєю другою домівкою, інші мають наміри поїхати далі у західному напрямку. Так само як і українці, іммігранти, з одного боку, потерпають від військової навали агресивного сусіда, а з другого — мають потенціал для оборони країни та подальшої її розбудови. У Законі України «Про імміграцію» [1] особи, які прослужили в Збройних Силах України три і більше років, розглядаються окремою категорією при встановленні імміграційних квот. У ході повномасштабної війни у лавах Міжнародного легіону нашу країну захищають добровольці і ветерани з 52 країн світу [2]. Дослідження діяльності іноземних захисників знаходиться поза оцінкою цивільних експертів, адже їх основна активність розгортається у військовій площині.

Повномасштабний напад РФ призвів до масштабної вимушеної міграції населення за кордон. Одночасно з українськими громадянами територію країни активно залишають й іноземці. Впродовж найбільш масового вибуття у перші тижні після нападу РФ іноземці становили приблизно 18 % від загальної чисельності осіб, які перетинали кордон у напрямку виїзду [3]. Це набагато більше ніж питома вага цієї групи у структурі українського населення. Нині точаться активні дискусії щодо повернення в Україну осіб, котрі залишили країну через російську агресію. Певна частина біженців залишиться у місцях прибуття. Імовірно, що іноземці ухвалюватимуть таке

рішення частіше, ніж громадяни України, оскільки мають менше зв'язків з нашою країною.

Повоєнна відбудова вимагатиме великої кількості робочої сили. За умови її нестачі Україні доведеться залучати додаткових працівників з-за кордону. Іноземці, які мешкали в Україні до війни, вже ознайомлені з культурою, мовою, засадами спілкування. Це є суттєвою перевагою у контексті побудови мирного співіснування корінного та приїжджого населення. Актуальний та потенційний внесок іммігрантів у суспільство вселення суттєво залежить від ступеня їхньої інтеграції. Урегулювання правового статусу у країні прибуття — найважливіший аспект успішної інтеграції. Наукові дослідження на предмет інтеграції та правового урегулювання імміграції в Україні є недостатніми, що обумовило вибір теми публікації.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. В Україні дослідження імміграційних питань привертає менше уваги, ніж інші аспекти міграційної проблематики. Проте наявний доробок включає цікаві джерела даних. У цьому контексті варто згадати опитування «нетрадиційних» іммігрантів у Києві, перший раунд якого відбувся у 2001—2002 рр. [4], а другий — сім років потому [5]. Наприкінці 2019 р. експерти аналітичного центру CEDOS провели у столиці розвідувальне обстеження щодо становища жінок-іммігранток [6]. Серед потужних досліджень міжнародних експертів заслуговує на увагу нещодавно опублікована монографія «На шляху до системної теорії неурегульованої міграції» [7]. Враховуючи приховану природу неурегульованих потоків, велика група публікацій присвячена проблематиці оцінювання їх масштабів [8], [9], [10]. Для багатьох іммігрантів здобуття урегульованого статусу — це складний нелінійний процес. Його можна отримати, потім знову втратити, «зависнути» на певному проміжному етапі на тривалий час тощо. У кожній країні призначення практики урегулювання правового статусу можуть відрізнятися, враховуючи особливості імміграційного законодавства та реальні механізми його впровадження.

Метою цієї статті є виявлення проблем та механізмів урегулювання правового статусу іммігрантів в Україні (у період до повномасштабної війни).

Новизна статті полягає у концептуалізації шаблонів урегулювання правового статусу іммігрантів в Україні.

Методологія і дані. Основним емпіричним матеріалом для написання цієї статті є дані дослідження «Мігранти з неврегульованим статусом в Україні» [11], проведеного в межах фінансованого ЄС та реалізованого Міжнародною організацією з міграцій проекту «Підтримка управління міграцією і притулком в Україні» (*IMMIS*)¹. Дані отримано із застосуван-

¹ Зміст цієї публікації є предметом відповідальності її автора і не може бути розцінений як такий, що представляє погляди Європейського Союзу чи Міжнародної організації з міграції.

ням етодів опитування, напівструктурованих інтерв'ю, включеного спостереження, фокус-груп, самореєстрації. Опитування проводилось серед експертів (лідерів імміграційних громад, державних службовців, представників неурядових організацій (НУО) і міжнародних організацій, які опікуються проблемами мігрантів) та іммігрантів. Критеріями відбору для іммігрантів були відсутність українського громадянства, безперервне перебування в Україні протягом щонайменше двох місяців (не у зв'язку з дипломатичною діяльністю, роботою в міжнародних організаціях або представництвах іноземних компаній) і досягнення повноліття (18 років). Збір емпіричної інформації здійснювався упродовж лютого—листопада 2020 р.

На початку роботи над дослідницьким проектом планувалось опитати мінімум сто іммігрантів, однак у результаті жорстких карантинних обмежень, що суттєво обмежили логістику, обсяги вибірки довелося зменшити: опитано 84 іммігранта з 29 країн Азії, Африки та колишнього СРСР. Застосовано методи особистого, телефонного та онлайн-інтерв'ю. Опитування іммігрантів охопило чотири міста України: Київ, Харків, Одесу, Чернігів, пункти тимчасового розміщення для біженців (ПТРБ) (в Одесі, Яготині та Мукачеві) і два пункти тимчасового перебування іноземців та осіб без громадянства, які незаконно перебувають в Україні (ПТП) (Чернігівський та Миколаївський). Географія експертного опитування включала Київ, Харків, Одесу, Мукачево, Львів, Луцьк, Чернігів, а також ПТРБ та ПТП. Отримано дані з 52 інтерв'ю з експертами і письмового опитування голів територіальних підрозділів ДМС, що охопило усі 24 регіональні управління.

Основні характеристики вибірки. Переважна більшість (близько 3/4) опитаних іммігрантів — чоловіки. Трохи менше половини представників обох статей не перебували у шлюбі. Одружені іммігранти перебували в Україні переважно разом з подружжям. Понад половини респондентів були бездітними. Кожен п'ятий мав одну дитину, кожен десятий — двох, решта — трьох і більше дітей. Близько 80 % дітей проживали на момент опитування в Україні. Таким чином, родини осіб, охоплених дослідженням, були здебільшого, об'єднаними. Віковий склад опитаних іммігрантів характеризувався перевагою молодших контингентів: близько половини з них (47,0 %) віком 25—34 роки, кожен четвертий — 35—49 років, а кожен п'ятий знаходився у молодшому віковому діапазоні (18—24 роки). Старшими за 50 років поміж опитаних були лише представники чоловічої статі. Вони становили 9,6 % загальної вибірки.

Опитані іммігранти мали досить високий рівень освіти. Найчастіше респонденти мали вищу освіту (48,0 %), трохи менше — загальну середню (41,3 %). Приблизно однакові групи осіб мали початкову або професійно-технічну освіту. Поміж жінок переважали особи із загальною середньою освітою (55,6 %), а серед чоловіків — випускники закладів вищої освіти (59,6 %). Дослідження зафіксувало також помітну статеву різницю сто-

совно основного виду діяльності опитаних в Україні, що відтворює уявлення про «традиційний» розподіл гендерних ролей. Опитані жінки найчастіше (43,5 %) займалися домашнім господарством і доглядали за дітьми, а чоловіки (62,7 %) працювали. Частки жінок, які працювали і здобували освіту, були близькими за розміром (21,7 % і 17,4 % відповідно). Питома вага чоловіків, які навчалися, була у 2,5 раза меншою порівняно з жінками (6,8 %).

Більше половини респондентів походили з країн Азії (57,1 %), понад чверть — з Африки (29,8 %), представники пострадянських країн становили 13,1 %. У розрізі країн походження найпомітнішими були громади вихідців з Афганістану (15,5 %), Сомалі (10,7), Сирії (7,1), Бангладеш (6), Гвінеї, Ємену, Пакистану (по 4,8), Ірану, Казахстану і Таджикистану (по 3,6 %). Понад дві третини (72,7 %) вихідців з країн колишнього СРСР становили жінки, натомість серед прибулих з Азії та Африки переважали чоловіки (91,7 % та 56,0 % відповідно).

Важливо підкреслити, що соціальний портрет іммігрантів, змальований на основі даних опитування, не відтворює у точності основні характеристики всіх іммігрантів, які перебували в Україні на момент дослідження. Створити репрезентативну вибірку у проєкті не було можливості за браком достовірної інформації про генеральну сукупність. Проте деякі тенденції імміграційної громади в Україні, безумовно, були відтворені, зокрема щодо проблем на шляху до отримання легального правового статусу. Загалом запитання про незадокументоване перебування в Україні було дуже чутливим для респондентів у відповідній ситуації. Натомість про проблеми опитані розповідали набагато спокійніше.

Виклад основного матеріалу. Серед іммігрантів, охоплених опитуванням, майже чверть не мали жодних правових підстав для перебування в Україні. Всі ці особи були чоловіками, переважна більшість з них (85 %) знаходилися в ПТПП. Найчастіше респонденти перебували в процедурі встановлення статусу біженця (41,7 %), кожен шостий мав статус біженця або додатковий захист, 13,1 % мігрантів мали дозвіл на постійне проживання. Незначна група (3,6 %) мали дозвіл на тимчасове перебування на території України з метою навчання або роботи.

Потрапити у ситуацію незадокументованого перебування можливо у результаті порушення правил в'їзду в країну або перевищення строку перебування, визначеного візою чи іншим документом. У вибірці аналізованого дослідження помітна суттєва різниця між часткою осіб, котрі, за їхніми словами, перетнули український кордон нелегально (38,1 %) і питома вагою іммігрантів, які на момент опитування знаходилися поза правовим полем держави. Частина іноземців, які прибули в Україну поза належною процедурою, з часом отримали необхідний правовий статус. На противагу їм інша група респондентів втратила наявний статус.

Понад третина (38,6 %) опитаних іммігрантів, які на момент інтерв'ю мали необхідні для перебування в Україні документи, зізналися, що у минулому перебували певний час у неурегульованому правовому статусі. Така ситуація мала місце у представників різних статевих, вікових та освітніх груп. Утім, респонденти, котрі не мали досвіду перебування у неурегульованому статусі на території України, виявились у середньому на 4,3 роки старшими проти іммігрантів, які стикалися з незадокументованим перебуванням. Середній вік окреслених груп становив 35,2 та 30,9 років відповідно. Вік іммігрантів зростає разом зі збільшенням тривалості проживання в Україні. Прибуття старших контингентів відбувалося у дещо відмінних соціально-економічних та правових умовах, коли механізми постійного підтримання урегульованого статусу були доступнішими для іммігрантів.

Тривалість періоду неурегульованого перебування коливалася від одного тижня до шести років. Майже у половині випадків респонденти говорили про незадокументовані відтинки часу, що тривали від одного до шести місяців, третина мали досвід довгострокової (1—6 років) відсутності необхідних документів. Опитані іммігранти досить успішно уникали контактів з поліцією упродовж цього періоду: лише третину з них затримували представники поліцейського відомства. Тривалість перебування у неурегульованому статусі не чинила помітного впливу на імовірність затримання співробітниками поліції. Такі випадки траплялися в осіб з різною протяжністю періоду відсутності документів. Найчастіше опитані повідомляли про однократне затримання поліцією, хоча окремі респонденти стикалися з такими випадками 4—5 разів. Проте стосовно жодного з опитаних не ухвалювалося рішення про виїзд з України.

Необхідним кроком для урегулювання правового статусу після періоду незадокументованого перебування є звернення до підрозділів ДМС. Дослідження виявило декілька сценаріїв, за якими розгортаються процеси контактування з міграційною службою у процесі отримання документів. Трохи більше половини опитаних зверталися до ДМС самостійно, інші — користувалися допомогою посередників (рис. 1). Найчастіше опитані, готуючи документи до подання в ДМС, співпрацювали з представниками міжнародних і неурядових організацій (УВКБ ООН, «Право на захист», «Хіас», «Рокада»). Декого до міграційної служби направили знайомі українці або співвітчизники.

Для багатьох іммігрантів урегулювання правового статусу — це тривалий і складний за структурою процес, що часто супроводжується зміною їхнього сімейного статусу (одруженням, народженням дітей). У деяких випадках єдиним шляхом урегулювання статусу для респондентів була необхідність залишити територію України і повернутися за нових правових підстав.

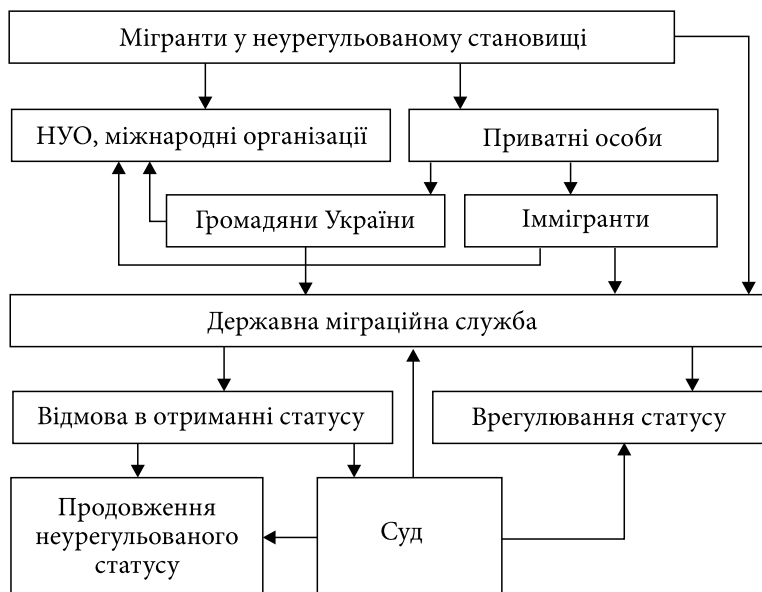

Рис. 1. Сценарії урегулювання правового статусу іммігрантів
Джерело: авторська розробка на основі даних опитування у межах проекту IMMIS.

Трохи менше половини респондентів не мали жодних проблем під час урегулювання правового статусу. Деякі з представників цієї групи змогли уникнути труднощів лише завдяки сприянню експертів НУО. Особи, які стикалися з проблемами під час отримання належного правового статусу, найчастіше скаржилися на тривалість і непрозорість процедури, значну бюрократичну тяганину. Поширеними були випадки, коли іммігранти змушені відстоювати свої законні права щодо отримання статусу в судах. Окремі респонденти згадували про хабарництво. Опитані нарікали на складність процедури правового урегулювання, яку неможливо зрозуміти без консультацій професійного юриста. Карантин, пов'язаний з *Covid-19*, створив додаткові проблеми іноземцям, котрі мали потребу урегулювання статусу. Очевидно, що законодавство України не виявило достатньої чутливості до закриття кордонів та виникнення інших обставин, що унеможливають слідування вимогам докарантинного періоду.

Непрозорість процедури проявлялась у відсутності чітко визначеної тривалості отримання статусу, а також у відсутності уніфікованого виконання законодавчих приписів у різних територіальних підрозділах ДМС. Про останнє повідомляли опитані іммігранти й експерти. Працівники НУО, що надають юридичні послуги іммігрантам, говорили про існування регіональної специфіки трактування та реалізації українського законодавства у різних містах. Так, заявники з ідентичними історіями та пакетами докумен-

тів у Харкові мали менше шансів отримати статус, аніж у Києві. Такий стан речей змушував деяких іммігрантів звертатися за допомогою до сумнівних посередницьких агентів. У таких випадках виникав високий ризик бути ошуканими. Серед опитуваних іммігрантів зустрічалися жертви шахрайства окремих осіб з числа своїх співвітчизників, а також зі студентських агенцій, що опікуються питаннями вступу іноземців до українських ВНЗ.

Проведене дослідження зафіксувало наявність різного за характером досвіду незадокументованого перетину державного кордону України. Частина іммігрантів говорила про те, що прибути в Україну нелегальним шляхом було досить просто, особливо з боку РФ. Інша частина вибірки заперечувала, наводячи приклади зі свого особистого досвіду та випадки з життя знайомих іммігрантів. Деякі респонденти перетинали кордон пішки, впродовж декількох днів. Згадували навіть про випадки смерті під час спроби нелегального перетину кордону. В таких умовах не дивно, що опитані іммігранти розповідали про психологічні проблеми, пов'язані з нелегальним перетином кордону, перебуванням у неурегульованому статусі і життям на чужині. Деякі особи мали достатньо ресурсів для подолання психологічних складнощів і підтримання оптимістичного духу, для інших впоратися з таким досвідом було дуже тяжко.

Експерти-прикордонники як на східній, так і на західній ділянках кордону переконані, що перетнути кордон у незадокументований спосіб дуже складно. Вони впевнені у власній спроможності виявляти більшість осіб, що намагаються потрапити на територію України поза визначеною правовою процедурою. Опитані іммігранти також подеколи згадували, що вони або їхні знайомі змогли потрапити на територію України лише з другої або третьої спроби. Можливою причиною розбіжності між відповідями опитаних був часовий фактор, оскільки технічна облаштованість кордону зростає і, відповідно, збільшується здатність затримувати осіб, які намагаються перетнути кордон в обхід законодавчої процедури. Проте технічне устаткування незаконних перевізників, за свідченнями прикордонників, також постійно удосконалюється, тому зберігаються можливості потрапити в Україну / виїхати з неї незадокументованим способом. Опитані іммігранти нерідко згадували про те, що користувалися послугами незаконних перевізників, прибуваючи в Україну. Ці послуги є досить дорогими: називали суми від 5 до 15 тис. доларів за одну особу. Іноді іммігранти були змушені продати на батьківщині нерухомість і все майно для того, щоб зібрати гроші. Респонденти воліли не дуже занурюватись у розповіді про досвід нелегального перетину кордону, технічними подробицями щодо організації та здійснення таких поїздок вони не володіли. Один з опитаних іммігрантів розповідав: *«Усі проїжджають [через кордон]. Платять перевізнику і проїжджають. Я не знаю, як вони це роблять і ніколи не запитував. На цю тему мало хто каже правду і мало хто запитує. Всі бояться. І самі перевізники також».*

Далеко не всі іммігранти у неурегульованому становищі потрапляють до статистичного обліку після виявлення відповідними службами. Дехто з іммігрантів, описуючи досвід урегулювання ситуацій з правоохоронцями, використовували розмите поняття «домовлятися», окремі респонденти говорили прямо про хабарі. Висока ймовірність потрапити у поле зору поліції змушувала багатьох уникати пересування містом, обмежувати соціальні контакти, не виходити з дому. Імовірність затримання зростає, якщо іммігранти порушують громадський спокій, проте деякі респонденти з пунктів тимчасового перебування іноземців (ПТПП) на особистому досвіді переконалися, що потрапити туди може будь-хто з неурегульованим статусом незалежно від поведінки на вулицях.

Наявність правового статусу є важливим фактором для побудови планів на майбутнє у середовищі іммігрантів. На момент опитування близько двох третин з них планували залишитися в Україні назавжди, майже кожен п'ятий мав наміри переїхати в іншу країну. Характеризуючи наміри тієї підкатегорії прибулого населення, котрі перебували на території України у неурегульованому статусі, експерти та іммігранти висловлювали подібні оцінки щодо ранжування популярності тих чи інших траєкторій. Від іммігрантів та експертів отримано майже ідентичну кількісну інформацію щодо визначення часток іноземців у неурегульованому статусі, які планували переїхати в іншу країну (табл. 1). Описуючи території потенційного прибуття, іммігранти переважно не вдавались у подробиці щодо планів потрапити до Європи. У випадках конкретизації країни найчастіше говорили про Німеччину, також згадували Швецію, Францію і Нідерланди. Серед позаєвропейських уподобань фігурували Америка, Канада, подекуди арабські країни. Опитані іммігранти частіше, ніж експерти, вважали, що їхні співвітчизники бажають врегулювати статус і залишитись в Україні і рідше говорили про наміри повернення на батьківщину або продовження неурегульованого проживання. Очевидно, що під час повномасштабної війни частка осіб, які бажають виїхати за кордон, суттєво зростає.

Таблиця 1. Середня частка іммігрантів у неурегульованому становищі за планами на майбутнє, відповідно до оцінок експертів та іммігрантів, %

Перспективні сценарії	Оцінки експертів	Оцінки іммігрантів
Повернутися на батьківщину	18,6	7,4
Виїхати в іншу країну	43,3	42,9
Продовжити неурегульоване проживання в Україні	9,3	1,5
Врегулювати свій статус і залишитися в Україні	36,9	48,5

Джерело: дані опитування у межах проекту IMMIS.

Європейські країни приваблюють осіб з неурегульованим статусом не лише вищим рівнем життя населення у них, а й кращими перспективами щодо отримання легального статусу. Іммігранти у ході особистих інтерв'ю, а також під час проведення фокус-групи згадували багато випадків, коли особи, які не могли урегулювати статус упродовж тривалого часу в Україні, переїхали до котроїсь з країн ЄС і там отримали статус досить швидко.

Майбутні перспективи іноземців у неурегульованому становищі визначаються не лише їх бажаннями, зовнішні обставини чинять серйозний вплив на реалізацію особистих намірів. Опитані іммігранти та експерти говорили про те, що питома вага осіб, які бажають урегулювати статус, суттєво перевищує частку тих, хто досягає успіху у цьому питанні. Трансформація стратегічних планів іммігрантів найчастіше здійснювалася в результаті неможливості досягнення якогось з проміжних кроків. Утім, у деяких випадках іноземцям вдавалось отримати привабливі перспективи для себе в Україні, в результаті чого на зміну первинному бажанню поїхати далі за кордон приходило укорінення в Україні. Часто так відбувалось у результаті шлюбу з українцями, який на додачу до емоційної складової закріплення в Україні поліпшував перспективи правового врегулювання. Обставини макрорівня також впливають на вибір варіантів у дихотомії «залишитися або переїхати». Один з лідерів імміграційної громади Афганістану зауважив, що частка його співвітчизників, які бажали переїхати з України у західному напрямку, зменшилася майже удвічі після введення безвізового режиму з ЄС. По-перше, це стало потужним сигналом щодо позитивних зрушень у країні на той час і, по-друге, забезпечило можливість вільно спілкуватися з родичами та друзями, котрі оселилися в європейських країнах.

Висновки. У довоєнний час прибуле населення в Україні стикалося з великою кількістю соціально-економічних та правових проблем, що взаємопов'язані між собою. Очевидно, що після початку повномасштабної агресії перелік проблем поповнився серйозними безпековими ризиками. Відсутність можливості врегулювання правового статусу призводить до неможливості офіційного працевлаштування. В результаті страждає якість життя іммігрантів через обмежені можливості забезпечення основних потреб. Законодавча процедура отримання належного правового статусу є складною і непрозорою, слідувати якій самотужки у багатьох випадках неможливо. В таких умовах виникає попит на послуги посередників, що допомагають у врегулюванні документів. Певна частина з них діє у межах гуманітарної місії (міжнародні та неурядові організації), інші — здійснюють діяльність поза правовим полем. Побудова чітких та прозорих орієнтирів реалізації міграційного законодавства буде корисною як для іммігрантів, так і для Української держави, оскільки це призведе до посилення правової культури і зменшення корупції. Зазначені принципи лежать в основі повоєнної відбудови та євроінтеграційних прагнень України.

Найпоширенішими стратегіями для іммігрантів до війни були урегулювання статусу в Україні з подальшим проживанням на її території і переїзд в інші країни західного напрямку. Привабливість країн ЄС великою мірою формувалася за рахунок фактору реальної доступності отримання урегульованого правового статусу там. Доленосне рішення щодо надання Україні статусу кандидата на вступ в ЄС після успішного завершення війни, безумовно, впливатиме і на імміграційну привабливість країни. Разом з тим існує велика імовірність неповернення в Україну значної кількості іммігрантів, які знаходились у нашій країні до початку повномасштабної агресії. Це матиме негативний вплив на повоєнне відродження. У таких умовах урядовим структурам доцільно ініціювати дослідження з метою виявлення потенціалу імміграції у подальшій відбудові України.

ЛІТЕРАТУРА

1. Закон України «Про імміграцію» № 2491-III від 07.06.2001. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2491-14#Text> (дата звернення 01.07.2022).
2. Генштаб пояснив статус іноземців на службі у ЗСУ. *Слово і діло*. 8 черв. 2022. URL: <https://www.slovoidilo.ua/2022/06/08/novyna/suspilstvo/henshtab-poyasnyv-status-inozemciv-sluzhbi-zsu> (дата звернення 26.06.2022).
3. Лібанова Е. М., Позняк О. В., Цимбал О. І. Масштаби та наслідки вимушеної міграції населення України внаслідок збройної агресії Російської Федерації. *Демографія та соціальна економіка*. 2022. № 2 (48). С. 37—57. <https://doi.org/10.15407/dse2022.02.037>
4. Рубл Б., Малиновська О. «Нетрадиційні» іммігранти у Києві. Київ: Стилос, 2003. 447 с.
5. Брайчевська О., Малиновська О., Пилинський Я. «Нетрадиційні» іммігранти у Києві: сім років потому. Київ: Стилос, 2009. 280 с.
6. Жінки-іммігрантки в Україні: проблеми та бар'єри у доступі до гідної праці. Київ: Аналітичний центр CEDOS. 2019. 44 с.
7. Echeverría G. Towards a Systemic Theory of Irregular Migration. IMISCOE Research Series. https://doi.org/10.1007/978-3-030-40903-6_1
8. Kraler A., Reichel D. Measuring Irregular Migration and Population Flows — What Available Data Can Tell. *International Migration*. 2011. № 49 (5). P. 97—128. <https://doi.org/10.1111/j.1468-2435.2011.00699.x>
9. Koser K. Dimensions and dynamics of irregular migration. *International Migration*. 2010. 16(3). P. 181—193. <https://doi.org/10.1002/psp.587>
10. Jandle M. Methods, Approaches and Data Sources for Estimating Stocks of Irregular Migrants. *International Migration*. 2011. № 49 (5). P. 53—77. <https://doi.org/10.1111/j.1468-2435.2011.00701.x>
11. Дослідження МОМ проливає світло на неврегульовану міграцію в Україні. МОМ Україна. URL: <https://ukraine.iom.int/uk/news/doslidzhennya-mom-prolyvaye-svitlo-na-nevrehulovanu-mihratsiyu-v-ukrayini> (дата звернення: 02.07.2022).

REFERENCES

1. Law of Ukraine On Immigration of 07.06.2001 No. 2491-III. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2491-14#Text> [in Ukrainian].

2. The General Staff explained the status of foreigners serving in the Armed Forces of Ukraine (2022). *Word and deed*. <https://www.slovoidilo.ua/2022/06/08/novyna/suspilstvo/henshtab-poyasnyv-status-inozemcziv-sluzhbi-zsu> [in Ukrainian].
3. Libanova, E. M., Pozniak, O. V., & Tsymbal, O. I. (2022). Scale and Consequences of Forced Migration of the Population of Ukraine as a Result of Armed Aggression of the Russian Federation. *Demography and Social Economy*, 2 (48), 37-57. <https://doi.org/10.15407/dse2022.02.037>
4. Rubl, B., & Malynovska, O. (2003). “Non-traditional” immigrants in Kyiv. Kyiv: Stylos, 447 p. [in Ukrainian].
5. Braichevska, O., Malynovska, O., & Pylynskiy, Ya. (2009). “Non-traditional” immigrants in Kyiv: seven years later. Kyiv: Stylos, 280 p. [in Ukrainian].
6. Emigrant women in Ukraine: problems and barriers in access to decent work (2019). Kyiv: Analytical center CEDOS, 44 p. [in Ukrainian].
7. Echeverría, G. (2020). Towards a Systemic Theory of Irregular Migration. IMISCOE Research Series. https://doi.org/10.1007/978-3-030-40903-6_1
8. Kraler, A., & Reichel, D. (2011). Measuring Irregular Migration and Population Flows – What Available Data Can Tell. *International Migration*, 49 (5), 97-128. <https://doi.org/10.1111/j.1468-2435.2011.00699.x>
9. Koser, K. (2010). Dimensions and dynamics of irregular migration. *International Migration*, 16 (3), 181-193. <https://doi.org/10.1002/psp.587>
10. Jandle, M. (2011). Methods, Approaches and Data Sources for Estimating Stocks of Irregular Migrants. *International Migration*, 49 (5), 53-77. <https://doi.org/10.1111/j.1468-2435.2011.00701.x>
11. IOM Study Sheds Light on Irregular Migration in Ukraine (2022). IOM Ukraine. <https://ukraine.iom.int/news/iom-study-sheds-light-irregular-migration-ukraine>

Стаття надійшла до редакції журналу 11.07.2022

I. P. Maidanik, PhD (Sociology), Senior Researcher
Ptoukha Institute for Demography and Social Studies of the NAS of Ukraine
01032, Ukraine, Kyiv, Blvd. Tarasa Shevchenka, 60
E-mail: Sulamif@online.ua
ORCID: 0000-0003-0422-1364

THE WAYS AND MECHANISMS OF IMMIGRANTS’ LEGAL STATUS OBTAINING IN UKRAINE

The article is devoted to the study of the processes of legal status obtaining by immigrants in Ukraine in the period before the full-scale aggression of Russia. The purpose of this article is to identify problems and mechanisms of legal status obtaining by this group of persons. The novelty of the article lies in the conceptualization of patterns of obtaining the legal status by immigrants. In the process of working on the article, survey methods, semi-structured interviews, participant observation, focus groups, and self-registration methods were used. Empirical data for preparing the article were obtained in the study “Migrants with irregular status in Ukraine” carried out within the framework of the EU-funded and IOM-implemented project “Migration and Asylum Management Support in Ukraine” (IMMIS). The survey was conducted among experts (leaders of immigrant communities, civil servants, representatives of non-governmental and international organizations dealing with migrant issues) and immigrants. The selection criteria for immigrants were the absence of Ukrainian citizenship, continuous stay in Ukraine for at least two-month period, and reaching the age of majority.

The study revealed two ways for immigrants to fall into an unregulated situation: violation of the rules of entry into Ukraine and expiration of the stay period determined by visa or other document. The widespread experience, at least temporary, of proper legal status absence among immigrants is empirically proven. For instance, more than a third (38.6 %) of the interviewed immigrants, who at the time of the interview had the necessary documents for their stay in Ukraine, admitted that they had been in an unregulated legal status for some time in the past. This situation occurred among representatives of different gender, age and educational groups.

The key institution for regulating the legal status of foreigners in Ukraine is the State Migration Service. The study revealed several scenarios of contacting the migration service in the process of obtaining documents. A little more than half of the interviewees applied to the migration service on their own, others used the help of intermediaries. The interviewees predominantly cooperated with representatives of international and non-governmental organizations (UNHCR, Right to Protection, HIAS, Rokada). Rarely, individuals were referred to the migration service by familiar Ukrainians or compatriots. The post-war revival of Ukraine should include the modernization of the State Migration Service activity in order to improve the practice of regulating the legal status of foreigners.

Keywords: immigration, immigrant, legal status, legal status obtaining.